

“De’ Nederlander bestaat niet”: De toespraak van Máxima over de Nederlandse identiteit en Máxima’s identiteit als Nederlandse

Annemarije Makkinga

BA Engelse Taal en Cultuur & LL.M. European Law

Abstract: Identity has been subject to political debate since the beginning of time but is particularly important in the recent polarization of the political sphere. This paper contains a classical rhetorical analysis of a speech delivered by Dutch queen Máxima that reflects on what makes up the Dutch identity, whilst also touching on diversity and immigration. The method followed for the rhetorical analysis is that of rhetoric scholar Braet (2007). From this analysis, it can be concluded that while the speech was ill-received at the time, it was well-constructed for the message it intended to communicate. Specifically, the usage of the rhetorical figures anecdote and antithesis add to this conclusion.

Keywords: Dutch Identity, Rhetorical Analysis, Political Speeches, Anecdotes, Immigration, Diversity

Copyright: This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. This allows for unrestricted use as long as the author(s) and source are credited.

Introductie

De zoektocht naar een culturele, nationale identiteit is een kwestie van alle tijden en alle volkeren. In 2019 bleek uit een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) dat maar 42 procent van de ondervraagden antwoordden dat een Nederlandse identiteit bestaat, 41 procent vond dat het in sommige opzichten bestaat, 6 procent vond van niet en 11 procent wist het niet te beantwoorden.¹ Dat minder dan de helft van de Nederlanders met een volle “ja” antwoordden dat er een Nederlandse identiteit bestaat laat zien dat het een zoektocht is die nog niet is afgerond. In 2007 kaartte Máxima, Prinses der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau (de huidige koningin van Nederland in 2024), het onderwerp ‘de Nederlandse identiteit’ aan bij een presentatie van een rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). Volgens dat rapport moet Nederland zich bij het definiëren van die identiteit openstellen voor het opnemen van verschillende mensen en culturen in die definitie. Nederland heeft zich al eeuwen geprofileerd als een open, tolerant land dat verwelkomend is voor immigranten. Dit maakt de Nederlandse identiteit cultureel gelaagd—wat ongeveer de boodschap van Máxima’s toespraak over de Nederlandse identiteit samenvat. Politiek en identiteit zijn in hun essentie verbonden aangezien de politiek voor en door het volk is en diens cultuur, identiteit en normen en waarden representeert. Máxima, hoewel ongekozen, is een politiek figuur; door haar huwelijk bevindt ze zich in een maatschappelijke positie waar

---

¹ SCP, “Denkend aan Nederland,” 9.

ministeriële verantwoordelijkheid en dus politieke verantwoordelijkheid voor haar woorden aan verbonden is. Haar woorden hadden ook groot politiek gevolg en leidden tot maatschappelijke ophef. Een groot deel van Nederland vond in 2007 dat zij, nota bene een prinses, de Nederlandse identiteit niet begreep.

Deze toespraak (zie **Appendix**) is dus in de recente Nederlandse cultuur van groot belang geweest. Het is een toespraak die in 2007 insloeg als een bom. Deze toespraak is dan ook kenmerkend voor het identiteitsdebat dat nu in 2024 nog steeds gaande is.² De toespraak stipt tegelijkertijd het immigratiedebat aan—dit debat heeft sinds het begin van deze eeuw het nationalisme in Nederland doen oplaaien, resulterend in de uitslag van de verkiezingen in 2024.³ De retorische technieken die Máxima heeft gebruikt om deze onderwerpen aan te snijden hebben een indruk gemaakt want deze speech staat gebrandmerkt in ons collectief geheugen. Nederland kent geen grote cultuur van waardering voor welsprekendheid en wordt zelfs beschreven als “een spreekcultuur waarin een aversie bestaat tegen mooie redevoeringen.”⁴ Hierdoor is het feit dat deze toespraak zo bekend is geworden en nog steeds wordt onthouden een prestatie. In dit artikel zal via een klassieke retorische kritiek uiteen worden gezet waarom deze toespraak door koningin Máxima over de Nederlandse identiteit nog steeds relevant is.

1. Hoofdvraag en Methode

De identiteit of persoonlijkheid van een persoon wordt in het domein van de retorica ook wel het *ethos* van de spreker genoemd. Ethos is een van de elementen van de retorische driehoek, een model dat de elementen van de welsprekendheid bevat; deze bestaat verder uit *pathos* (emotie) en *logos* (logica). Ethos verwijst dus naar de betrouwbaarheid van de spreker, pathos betreft het inspelen op de gevoelens van het publiek en logos verwijst naar de logische argumentatie in de toespraak. Hoe deze elementen tot uiting komen in deze speech wordt besproken in **Sectie 3** van dit artikel. Volgens Aristoteles is ethos het belangrijkste overtuigingsmiddel van de retorische driehoek, maar hij limiteerde dit ethos tot het moment waarop de toespraak werd gegeven.⁵ Tegenwoordig wordt het begrip breder getrokken en wordt de voor de toespraak bestaande indruk er ook in meegenomen.⁶ Maar een toespraak is een gunstig moment om via de retorica het imago dat je hebt te veranderen of te verbeteren. In dit artikel wordt beargumenteerd dat Máxima twee doelen had bij het geven van de toespraak in kwestie; zichzelf profileren, maar ook kritiek uiten op een tweedeling in Nederland, die van nationalist en enerzijds en immigranten anderzijds, door een boodschap van eenheid en lof voor diversiteit te verspreiden. Daarom zal in dit artikel voornamelijk worden ingegaan op hoe deze toespraak het ethos en de politieke identiteit van de Máxima heeft beïnvloed. Voor het beantwoorden van deze vraag zal gebruik worden gemaakt van een deel van de methode voor een retorische kritiek zoals die werd ontwikkeld door Antoine Braet, een stapsgewijze methode voor klassieke retorische analyse.⁷ Volgens die methode zal eerst de context van de toespraak aan bod komen, vervolgens de retorische kwaliteit en als laatste de presentatie van de toespraak op het moment zelf. Dit zal leiden tot een eindoordeel over de overtuigingskracht van de toespraak en er zal verder worden ingegaan op wat deze toespraak zo memorabel maakt.

---

² Doppen, “Citizenship Education.”

³ Doppen, “Citizenship Education.”

⁴ Dalmaijer et al., “Marantha,” 149.

⁵ Aristoteles, *Retorica*.

⁶ Braet, *Retorische kritiek*, 50.

⁷ Braet, *Retorische kritiek*, 160.

Context en Communicatiesituatie

2.1 Historische Context

De enorme demografische veranderingen in de Nederlandse maatschappij sinds de komst van gastarbeiders in de jaren 1960 hebben een debat over de nationale identiteit doen opkomen en gezorgd voor een tweesplitsing in de maatschappij van categorieën: mensen met en zonder een migratieachtergrond.⁸ De verzuiling van de Nederlandse maatschappij ten tijde van de aankomst van de eerste arbeidsimmigranten gaf hun de ruimte om apart in de Nederlandse samenleving te kunnen leven. Door deze verzuiling kon deze bevolkingsgroep hun eigen scholen, buurthuizen en andere publieke instituties oprichten, waardoor hun integratie in de bredere samenleving werd gehinderd.⁹ Deze immigratiegolf werd aanvankelijk geaccepteerd wegens de hoge economische nood, de gedachte dat het ging om een tijdelijk verblijf en de nadruk die werd gelegd op tolerantie en multiculturalisme van Nederland.

De groei van het aantal immigranten zorgde pas in de jaren 1990 voor een discussie of de Nederlandse identiteit nog wel bestond. Die identiteitsdiscussie laaide nogmaals op na de dood van Pim Fortuyn, een criticus van de toename van de islamitische cultuur in Nederland die was meegebracht door de gastarbeiders, voornamelijk van Turkse en Marokkaanse achtergrond. Hij, en vele anderen in de jaren 2000, vonden de islam “achterlijk” en een gevaar voor de Nederlandse maatschappij en haar normen en waarden. Hij vond dat de Nederlanders geen interesse meer hadden in de bescherming van hun geschiedenis en dat het tijd werd om de grenzen te sluiten en zo immigratie tegen te gaan.¹⁰ Theo van Gogh maakte een documentaire over de moord op Pim Fortuyn, die slecht werd ontvangen door de Nederlandse moslimgemeenschap, waarna hij in 2004 om het leven werd gebracht. Deze moorden op Fortuyn en van Gogh zorgden voor grote tumult in Nederland en deden het identiteitsdebat en het anti-immigratiedebat opnieuw oplaaien. De grootste deelnemer aan dat vurige debat was Geert Wilders, die in februari van 2006 de PVV oprichtte. Toentertijd bekritiseerde hij Ahmed Aboutaleb en Nehabat Albayrak, beide staatssecretarissen, voor het hebben van een dubbele nationaliteit, diende hij een motie in om de Koran te verbieden, en vroeg Ella Vogelaar om af te treden wegens haar uitspraak dat Nederland een product van de christelijk-joodse-islamitische samenleving is. Wilders gaf woorden aan een gevoel dat sinds het jaar 2000 steeds dominantier werd in de Nederlandse cultuur: dat van afkeer tegenover immigranten die zich niet conformeren aan wat wordt gezien als de Nederlandse identiteit, tolerantie en gelijkheid; de omgangsnormen die stammen uit de jaren zeventig. Maar in de jaren 1970 was een nationalistisch sentiment nog strikt taboe, terwijl het in 2007 een acceptabele politieke stroming was.¹¹ Wilders gaf ook een naam aan de groepen over wie hij het had. De échte Nederlanders waren Henk en Ingrid, wiens leven lastiger werd gemaakt door de eerste of tweede generatie immigrant Mohammed en Fatima. Zo benoemde hij wie tot de ‘wij’ of ‘*in-group*’ van de Nederlandse identiteit behoorde en wie tot de ‘ander’ of ‘*out-group*’ behoorde en volgens hem geen Nederlander was, herkenbaar als ‘*out-group*’ wegens hun niet traditioneel Hollandse namen. Hij riep een levendig beeld op van Mohammed en Fatima die zich niet aan de regels hielden, van uitkeringen leefden, en de Nederlandse taal niet beheersten. Ten tijde van de toespraak was er dus een pittige discussie rondom de Nederlandse identiteit, waar de nadruk werd gelegd op een enkelvoudige identiteit.¹² Máxima mengde zich in dit identiteitsdebat en

---

⁸ Doppen, “Citizenship Education,” 131.

⁹ Doppen, “Citizenship Education,” 135.

¹⁰ Doppen, “Citizenship Education,” 132.

¹¹ Blokker, “Welk Verleden?”

¹² Van Soest, “Ook Oranjegezinden.”

immigratiedebat door het geven van deze toespraak, waarin ze claimde dat de echte Nederlander niet bestaat.¹³ Uit een artikel van de *NRC* werd duidelijk dat al voor de speech werd gegeven, er twijfels waren over of het wel zo verstandig was dat Máxima het onderwerp identiteit zou aansnijden, maar dat er niet veel lastige reacties werden verwacht.¹⁴

2.2 De Spreker

De spreker van de geselecteerde toespraak is Koningin Máxima der Nederlanden, geboren in Buenos Aires op 17 mei 1971 als Máxima Zorreguieta. Ten tijde van de toespraak was ze nog geen koningin, maar prinses. Zij huwde in 2001 met kroonprins Willem-Alexander, maar niet zonder ophef onder Nederlanders. Er waren toentertijd protesten tegen dit huwelijk, omdat Máxima's vader, voormalig staatssecretaris van het Videla-regime, kennis zou hebben gehad van de internering en verdwijning van tussen de 9.000 en 30.000 politieke tegenstanders tijdens de militaire junta in Argentinië. Máxima heeft in 2001 publiekelijk afstand gedaan van de Videla-dictatuur en verontschuldigde zich voor haar vader. Tussen 2001 en het moment van de toespraak heeft de reputatie van Máxima een omslag gemaakt en werd ze een geliefd lid van het koninklijk huis. In januari 2007, het jaar van de toespraak, schreef *De Volkskrant* nog dat Máxima “de belangrijkste draagster” van de monarchie is geworden en omschreef haar als een “een intelligente vrouw, die erop getraind lijkt te zijn bij elke officiële gelegenheid het juiste gezicht te tonen.”¹⁵ *De Volkskrant* accrediteerde haar ook als de persoon die het draagvlak voor en het gezag van Willem-Alexander heeft uitgebreid. Op het moment van de toespraak was de reputatie, het beeld van het publiek van haar identiteit en ethos, dus positief. Volgens de *NRC* stond toen bijna 90 procent van de Nederlanders achter het koninklijk huis.¹⁶

2.3 Communicatiesituatie

Máxima gaf deze toespraak op 24 september 2007 ter presentatie van een rapport van de WRR over integratie, waarin werd beargumenteerd dat het beleidsmatig inzetten van een nationale identiteit averechts kan werken. Het onderwerp van de toespraak is dus de Nederlandse identiteit. Het gemiddeld aantal woorden per zin is 8.16. Dat is een gemiddelde aan de lage kant, aangezien een gemiddelde zinslengte van 10 woorden correspondeert met niveau B1: eenvoudig Nederlands.¹⁷ Het is niet al te lang en bestaat uit niet al te veel lange zinnen, waardoor het een gangbare toespraak is die het publiek goed kan volgen. Het stuk is geschreven door een speechschrijver van het ministerie van Algemene Zaken.¹⁸ De toespraak is voor een publiek gegeven bij de presentatie van het WRR-rapport ‘Identificatie met Nederland’ in Den Haag.

De toespraak kan worden gekarakteriseerd als een gelegenheidstoespraak. In een gelegenheidstoespraak is het voornamelijk belangrijk dat de spreker het gevoel van het publiek correct verwoordt.¹⁹ Het gaat dus voornamelijk om stijl en de spreekvaardigheid van de spreker. Hoewel er achteraf veel politieke ophef ontstond, was het formele doel van de toespraak niet om een politiek standpunt of voorstel aan te voeren. De politieke reactie op de toespraak is niet definiërend voor het doel dat de spreker voor ogen had, zo ook de reactie van Máxima zelf, die

¹³ Doppen, “Citizenship Education,” 134.

¹⁴ Thie en Koelewijn, “Vorstelijke Misrekening.”

¹⁵ *De Volkskrant*, “Op Weg naar Koningschap.”

¹⁶ Thie en Koelewijn, “Vorstelijke Misrekening.”

¹⁷ Maat, “Zinslengte.”

¹⁸ Thie en Koelewijn, “Vorstelijke Misrekening.”

¹⁹ Braet, *Retorische kritiek*, 16.

verbaasd was over de reactie op haar toespraak.²⁰ De speech was volgens Máxima zelf bedoeld als een lofrede voor de Nederlandse identiteit en meende niks over het WRR-rapport te willen zeggen maar te spreken over haar eigen ervaringen. De toespraak verkondigde, tussen de lof voor Nederland door, wel een bepaalde waarde, die de centrale boodschap van haar toespraak bevatte: acceptatie van immigranten, oftewel de acceptatie van diversiteit in de samenleving als deel van de Nederlandse identiteit. Dit maakt dat het ook een waardentoespraak is. Deze waarde drukt ze voornamelijk overtuigend uit in de vorm van verschillende anekdotes, maar ook expliciet door op te roepen tegen zwart-wit denken en generalisaties. Op het moment van de toespraak was het essentieel om deze waarde aan te stippen, wegens het opkomende nationalisme en opkomende haat en discriminatie tegen de Turkse en Marokkaanse bevolkingsgroepen in Nederland. Door te benadrukken dat diversiteit goed is *voor* en een belangrijk deel is *van* de Nederlandse identiteit probeert ze het publiek deze waarde meer te laten steunen. Identiteit, en specifiek de culturele identiteit van een land, is een concept dat onder andere wordt bepaald door de normen en waarden van die cultuur. Het gegeven dat deze normen en waarden de kern vormen van het onderwerp van de toespraak, maakt dat het zich goed leent voor het genre van een gelegenheidstoespraak.

2.4 Receptie

Het publiek van een toespraak is nooit gelimiteerd tot de aanwezigen in de zaal. Het bereik van deze toespraak bleek in dit geval vele malen groter te zijn dan het directe publiek. De toespraak heeft voor veel ophef gezorgd, voornamelijk over de opmerking dat de Nederlandse identiteit niet bestaat. Zowel politiek als journalistiek doken in de discussie over de toespraak en de Nederlandse identiteit. Geert Wilders noemde de speech “politiek correcte prietpraat” en de onderzoekers die het rapport opmaakten “wereldvreemd.”²¹ Rita Verdonk vond dat de Nederlander te kort was gedaan. Er was zelfs sprake van een Kamerdebat naar aanleiding van haar uitspraken. Ook vanuit het volk volgden negatieve reacties: een peiling van Radio 1 toonde dat bijna 64 procent van de ondervraagden kritiek hadden op de uitspraken over de Nederlandse identiteit in de toespraak. Op verzoek van de voorzitter van de Oranjesbond publiceerde *De Telegraaf*, de krant die juist altijd op een welwillende manier over het Koninklijk Huis rapporteerde, op 6 oktober 2007 dat de toespraak een “grote vergissing” was geweest. De voorzitter vertelde over Máxima: “De prinses is typisch een voorbeeld van een jonge kosmopoliet uit de betere kringen, die overal kan werken en wonen. Voor de meeste Nederlanders geldt: huisje, boompje, beestje.” De *NRC* noemde het een “vorstelijke misrekening,” en een knelpunt voor de ontwikkelde strategie om een nieuw, inhoudelijker en persoonlijker koningschap te ontwikkelen.²² De toespraak heeft destijds een klap gegeven aan het imago van Máxima; ze werd gezien als iemand die los staat van de maatschappij en Nederland niet begrijpt.

De verantwoordelijken voor het koningshuis vonden de ophef verbazingwekkend. Willem-Alexander gaf aan dat hij de discussie na de toespraak jammer vond.²³ Minister-president Jan Peter Balkenende vertelde dat er niks mis was met de inhoud van de toespraak en dat Máxima onvolledig werd geciteerd.²⁴ Máxima verduidelijkte in deze discussie dat ze juist de verscheidenheid die in Nederland al van oudsher aanwezig is had willen prijzen, omdat dat in

²⁰ Tubantia, “Máxima schrikt.”

²¹ Brabants Dagblad, “Onvolledig Geciteerd.”

²² Thie en Koelewijn, “Vorstelijke Misrekening.”

²³ De Volkskrant, “Op weg naar Koningschap.”

²⁴ Brabants Dagblad, “Onvolledig Geciteerd.”

andere landen niet zo vanzelfsprekend zou zijn.²⁵ Dat het rapport een discussie over de Nederlandse identiteit ten gevolge zou hebben had ze in haar toespraak aangemoedigd: “Ik hoop dat het rapport van de WRR aanleiding zal zijn tot een open discussie zonder generalisaties” (Appendix, r. 70–71). Maar de juist niet open discussie naar aanleiding van haar toespraak was voor haar verrassend. Al met al staat volgens het rapport over identiteit van de WRR uit 2021 de toespraak van Máxima in het Nederlandse collectieve geheugen gebrand.²⁶ De speech heeft een publiek debat dat tot anno 2024 nog gevoerd wordt, in de schijnwerpers gezet.

Retorische Kwaliteit

3.1 Logos en Pathos

De speech kan dus worden gekarakteriseerd als een gelegenheidstoespraak. Die zijn in hun kern niet bedoeld om een bepaald standpunt te ondersteunen, maar meer om een gevoel te verwoorden.²⁷ Máxima heeft naast haar lofrede voor Nederland echter wel een standpunt ingenomen. Het standpunt is veelvuldig geïnterpreteerd als: ‘de’ Nederlander bestaat niet. Maar het standpunt dat ze inneemt is hetzelfde als de waarde die wordt verkondigd; namelijk dat er ruimte moet zijn voor diversiteit in de Nederlandse identiteit, specifiek voor immigranten.

In haar toespraak gebruikt Máxima weinig logos, ofwel argumentatie gebaseerd op logica, redelijkheid en objectiviteit. Ze gebruikt enkel narratieve overtuiging in de vorm van anekdotes, waar ze impliciet een boodschap mee wil over brengen. Er wordt geen objectief bewijs aangevoerd voor haar boodschap; er worden geen cijfers en geen uitkomsten die uit het rapport wat ze presenteert komen genoemd die tonen dat diversiteit loont. Ze gebruikt voorbeelden van verschillende soorten Nederlanders als een vorm van refutatie, de weerlegging van de argumenten van de opponent, van het rechts-nationalistische sentiment in de maatschappij. In de rechts-nationalistische politieke stroming hadden aanhangers een bepaald negatief beeld opgebouwd van de ‘immigrant.’ Tegen deze duiding gaat ze in door een positief beeld van de immigrant te schetsen. Maar ze wijst haar opponent niet expliciet aan. Ze wijkt af van de klassieke vorm van de refutatie waarbij eerst het standpunt van de oppositie wordt gegeven en vervolgens wordt weerlegd.²⁸ Ze pakt het juist subtiel aan door wat ze weerlegt niet te benoemen en haar refutatie te verpakken in een anekdote in plaats van een directe beschuldiging. Het standpunt dat ze refuteert is al duidelijk door de maatschappelijke context, waar het publiek ook mee bekend is. Het publiek komt dan ook zelf tot de realisatie van wat de anekdotes willen zeggen; door het verpakken van de logos in een narratief wordt de waardentoespraak geen waardenpreek.

In deze anekdotes komt ook het pathos-aspect van de rede naar boven, ofwel het beroep op de emotie, waarmee het publiek betrokken raakt bij de toespraak. De anekdotes maken een abstracte argumentatie tastbaar en roepen begrip op voor de mensen waar ze het over heeft. Anekdotes zijn het vooraanstaandste middel om pathos op te roepen, want ze spelen in op de verbeelding van een publiek.²⁹ Door te vertellen over echte mensen die ze heeft ontmoet, maakt ze ‘de immigrant’ waar ze naar refereert in haar toespraak concreet. Ook is haar verhaal richting het einde van de toespraak over de Hollandse ANWB-paddenstoel bedoeld om een gevoel van herkenning en emotie op te roepen bij het publiek. Verder is door te claimen dat ‘de’ Nederlander niet bestaat onbedoeld wel pathos bij een deel van het publiek opgeroepen, maar

²⁵ Tubantia, “Máxima Schrikt.”

²⁶ WRR, *Project Nederland*.

²⁷ Braet, *Retorische kritiek*, 16.

²⁸ Charteris-Black, *Analysing political speeches*, 22.

²⁹ De Jong et al., *Beïnvloeden met emoties*, 240.

dat was eerder een afkeer tegen de veelvuldig verkeerd opgevatte boodschap die haar toespraak zou hebben: dat er niet iets zou zijn als de Nederlandse identiteit.³⁰

3.2 Stijl en Stijlfiguren

Máxima's toespraak kan worden geclassificeerd als een middenstijl die zich leent voor gelegenheidstoespraken zoals deze. Ze maakt namelijk gebruik van een niet overdreven aantal, niet-gecompliceerde stijlfiguren.³¹ Máxima maakt in haar eerste zin met de woorden “ons land” gebruik van de stijlfiguur het inclusief “we” (Appendix, r. 1–2). Hiermee stelt ze zich direct op als iemand die deel uitmaakt van het publiek, in plaats van dat ze het publiek uitsluit.³² Deze stijlfiguur wordt later herhaald wanneer ze een aantal keer in de wij vorm spreekt met wat algemene gedachten over hoe Nederlanders doen en denken (Appendix, r. 47 en r. 72–73). Dit inclusieve “we” kan echter verkeerd uitpakken; wanneer ze zegt “We vervallen gemakkelijk in zwart-wit denken,” wat een negatief kenmerk is, hiermee beschuldigt ze impliciet het publiek ervan dat ze dat doen, wat leidt tot een negatieve receptie (Appendix, 72). Ze gebruikt verder een drieslag, een opsomming van drie zinnen “Samen spelen. Samen studeren. Samen werken.” en een tricolon van drie zinsdelen “te zien, te horen en te proeven.” (Appendix, r. 44–45 en r. 7). Drieslagen zoals deze operen een volledigheid en worden frequent gebruikt in politieke boodschappen.³³

In de derde alinea van de speech wordt veel gebruik gemaakt van de stijlfiguur de antithese (Appendix, r. 8–13). Hierbij worden twee strijdige gedachten tegenover elkaar geplaatst. Als ze het heeft over de Nederlandse identiteit, dan schetst ze door middel van een drieslag bestaand uit antitheses een beeld vol tegenstellingen binnen die identiteit. Ze benadrukt deze tegenstellingen door gebruik te maken van de woorden “maar ook,” waardoor het contrast tussen de twee tegenovergestelde gedachten wordt verduidelijkt. Ze gebruikt eerst een beeld dat kenmerkend is voor de Nederlandse identiteit, waar Nederlanders zich in kunnen herkennen zoals “grote ramen zonder gordijnen,” een simpele omschrijving van het bekende straatbeeld van de oude Hollandse steden, emblematisch voor de Nederlandse cultuur (Appendix, r. 9–10). Deze ramen geven de suggestie van openheid, maar Máxima contrasteert dit met het belang dat Nederlanders hechten aan privacy als grondrecht. Hetzelfde doet ze met de uitspraak dat Nederlanders één koekje bij de thee serveren. Dit roept bij het publiek een bekend beeld op van de zuinigheid die men soms als gast kan ervaren als men bij iemand op bezoek is; van oudsher een bekende eigenschap van vele Nederlanders. Dat beeld van zuinig, en dus ongastvrij, zijn contrasteert ze dan weer met de gastvrijheid en warmte die Nederlanders kunnen tonen. Deze antithesen sluiten aan bij de boodschap van haar toespraak: namelijk dat er niet één manier is om Nederlander te zijn en dat de culturele identiteit wordt gevormd door veel verschillende mensen en veel verschillende, soms tegengestelde kenmerken. Deze antithesen vat ze samen door te zeggen: “Nederland is veel te veelzijdig om in één cliché te vatten” (Appendix, r. 14).

De toespraak staat vol met beeldspraak. Máxima roept voornamelijk beelden op door de conceptuele metafoer van fysieke barrières tussen dingen te gebruiken als een metafoer voor een abstract gevoel: verdeling.³⁴ Ze gebruikt dezelfde conceptuele metafoer op verschillende momenten in de toespraak, waardoor de abstracte gevoelens waar ze voor staan overkomen bij het publiek. Ze benadrukt bijvoorbeeld dat Nederland geen Artis is (Appendix, r. 48). Met een maatschappij als Artis bedoelt ze een maatschappij ingericht als een dierentuin, waar

³⁰ Brabants Dagblad, “Lezersbrieven.”

³¹ Braet, *Retorische kritiek*, 121.

³² Braet, *Retorische kritiek*, 111.

³³ Braet, *Retorische kritiek*, 117.

³⁴ Charteris-Black, *Analysing political speeches*, 187.

verschillende soorten gescheiden van elkaar zijn. Door te zeggen dat Nederland dit juist niet is maakt ze duidelijk dat zij vindt dat Nederland een gemengde, geïntegreerde samenleving is. Verder laat ze weten dat om “identiteit en loyaliteit van een mens” “geen hekken te plaatsen” zijn (Appendix, r. 25). Wederom gebruikt ze hier een beeld van scheiding, namelijk een hek: een constructie die bedoeld is om dingen van elkaar af te scheiden. Ze is wat kritischer en roept een beeld van verdeling op als ze een aantal zinnen daarvoor opmerkt dat we nog te veel in scheidlijnen denken. Ze vraagt in haar toespraak het publiek om meer eenheid en om ruimte te vormen in de maatschappij voor verschillende soorten Nederlanders. De metaforen worden gebruikt voor het trekken van aandacht, om haar boodschap op een simpelere manier te representeren en te framen.³⁵ Door een fysieke barrière als frame te gebruiken, wat automatisch wordt gerelateerd met iets negatiefs, roept ze bij het publiek het gevoel op dat zij dit ook slecht moeten vinden. Het wordt makkelijker gemaakt voor het publiek om dit abstracte gevoel te verwerken door ‘*real world*’ concepten te gebruiken. Een woord als Artis, wat een concept is dat bekend is bij alle Nederlanders, trekt aandacht, kan worden gevisualiseerd door het publiek en is een overtuigende frame. Inhoud en vorm zijn in deze rede onlosmakelijk met elkaar verbonden, wat de toespraak een hoge retorische kwaliteit geeft.

Ethos

4.1 Ethos, Passendheid en Woordkeuzes

Het ethos van een spreker in een toespraak bestaat uit drie verschillende componenten: deskundigheid, betrouwbaarheid en betrokkenheid. De reputatie van een spreker heeft hier invloed op: een bekende spreker als Máxima had voor het moment van de toespraak al een bepaald ethos bij het publiek. Door het houden van een toespraak kan een spreker via retorische middelen het beeld wat het volk van diens persoonlijkheid heeft hervormen.³⁶ Volgens Gleibs speelt de vrouw van een politieke leider een belangrijke rol bij de constructie van de identiteit van de leider en slaan haar woorden dus ook op haar man en het gehele Koninklijk Huis.³⁷ Die monarchie is vervolgens weer representatief voor heel Nederland. Deze maatschappelijke positie van Máxima zorgt voor een bepaalde passendheid van haar als persoon om het onderwerp identiteit aan te kaarten.

Er zijn een aantal momenten waar Máxima via haar woordkeuze haar ethos construeert. Máxima bevestigt haar ethos, specifiek het deskundigheidsaspect van ethos, ten opzichte van het onderwerp aan het begin van haar toespraak door te vertellen dat haar zoektocht naar wat de Nederlandse identiteit is, is ondersteund door “wijze deskundigen” (Appendix, r. 6). Hiermee benadrukt ze dat wat zij nu allemaal gaat vertellen niet enkel haar mening is, maar iets wat voor algemeen waar kan worden aangenomen. Ze benadrukt haar ethos als het gaat om het om het onderwerp aan het einde van haar toespraak door te spreken van haar “identiteit als Nederlandse,” waar ze haar betrokkenheid tot Nederland uit (Appendix, r. 69). Een ander moment waarop Máxima haar deskundigheid toont is wanneer ze het publiek eraan herinnert dat ze econoom is (Appendix, r. 56). Een verwijzing naar haar opleiding laat bij het publiek een indruk van deskundigheid achter.³⁸ Zowel aan het begin als aan het einde van de toespraak, twee relevante momenten, laat ze aan het publiek weten dat zij weet waar ze over spreekt. Het eerder besproken stuk van haar toespraak – dat met de antitheses over de Nederlandse identiteit—bevat een verwijzing naar een identiteitskenmerkende gebeurtenis uit de

³⁵ Charteris-Black, *Analysing political speeches*, 201.

³⁶ Braet, *Retorische kritiek*, 143.

³⁷ Gleibs et al., “Identity Mediators,” 952.

³⁸ Braet, *Retorische Kritiek*, 51.

Nederlandse geschieden. “Eén koekje bij de thee” is een referentie naar toen minister-president Drees op een karige manier de Amerikanen ontving voor de bespreking van de Marshallhulp: namelijk met een kopje thee en een droog Mariakaakje (Appendix, r. 11).³⁹ Door bewust te verwijzen naar een karakteristiek sobere uiting van de Nederlandse manier van doen toont Máxima haar kennis over de identiteit – wat fungeert als een subtiele ethosopbouwer. Dit was zo subtiel dat velen van het publiek de referentie niet hebben ontdekt; uiteindelijk was het juist deze zin waar veel kritiek op kwam.

4.2 Ethos en Actio

Braet stelt dat de voordracht, ook wel de *actio*, het belangrijkste aspect van de rede is.⁴⁰ De voordracht is de mondelinge uitdraging van de speech, waarbij de articulatie en gesticulatie van belang zijn. Door de voordracht kan het publiek identificeren of de spreker een van hen is en dus voor hen kan spreken. De auditieve retoriek, oftewel het stemgebruik, kan het ethos van de spreker aantasten.⁴¹ Braet stipt aan dat het bij een gelegenheidsrede, zoals deze, het de belangrijkste taak van de voordrager is dat die de boodschap welsprekend heeft overgebracht, dus zonder te veel foutjes.⁴² Aristoteles meent dat het publiek bij de gelegenheidsrede beoordeelt of de spreekvaardigheid adequaat is, eerder dan de argumentatie. Reticus Quintilianus geeft dan vier vereisten voor de een goede voordracht: correctheid, duidelijkheid, aantrekkelijkheid, en passendheid.⁴³ Correctheid betekent bij de mondelinge voordracht dat het volgens het Algemeen Beschaafd Nederlands (ABN) moet worden uitgesproken. Een accent, het verkeerd uitspreken van een woord en eventuele gebrekkige grammatica kunnen een negatieve invloed op het ethos van de spreker hebben.⁴⁴ Het hebben van een accent kan sociale informatie van de spreker overdragen aan het publiek, namelijk informatie als de etniciteit en sociale status.⁴⁵ Maar het kan ook leiden tot stereotypering, wat gepaard kan gaan met vooroordelen en discriminatie.⁴⁶ In Nederland hebben moedertaalsprekers een negatieve houding tegenover sprekers met een buitenlands accent.⁴⁷ Taalgebruik wordt ook gezien als typerend voor de nationale cultuur, omdat een taal analoog is met en representatief is voor een bepaald volk.⁴⁸

Máxima gaf haar toespraak in het Nederlands; de Nederlandse taal werd door het eerdergenoemde onderzoek van de SCP in 2019 gezien als het meest typerend voor de Nederlandse identiteit, gekozen boven 85 andere kenmerken.⁴⁹ Máxima beheerst de Nederlandse taal vrij vloeiend, maar in de toespraak is duidelijk te horen dat ze nog steeds een Argentijns accent heeft en ze maakte een aantal spreekfouten. Ook struikelde ze tijdens het uitspreken een aantal keer over het woord identiteit, het themawoord van haar toespraak, en een ander sleutelwoord, cultuur. Er waren een aantal ongelukkige woordvolgordes: “als troost kan ik zeggen dat de Argentijn bestaat ook niet” en “u kunt zich dat misschien herinneren - voor mijzelf in ieder geval wel” (Appendix, r. 15 en r. 20). Deze fouten kunnen effect hebben op de

³⁹ Thie en Koelewijn, “Vorstelijke Misrekening.”

⁴⁰ Braet, *Retorische kritiek*, 14.

⁴¹ Braet, *Retorische kritiek*, 143.

⁴² Braet, *Retorische kritiek*, 16.

⁴³ Quintilianus, *De opleiding tot redenaar*.

⁴⁴ Braet, *Retorische kritiek*, 144.

⁴⁵ Dragjovic et al., “Language Ideologies,” 1.

⁴⁶ Dragjovic et al., “Language Ideologies,” 2.

⁴⁷ Rakic en Steffens, “Language Attitudes,” 50.

⁴⁸ Dragjovic et al., “Language Ideologies,” 4.

⁴⁹ SCP, “Denkend aan Nederland,” 11.

boodschap die zij via haar *actio* probeerde over te brengen aan het publiek. Ten eerste kan het afbreuk doen aan haar deskundigheid als het gaat over het onderwerp van haar toespraak ‘de Nederlandse identiteit,’ naast dat het verkeerd uitspreken van woorden sowieso al de deskundigheid van een spreker aantast.⁵⁰ Het foutloos beheersen van de moedertaal vormt de bepalende factor voor wie wel of niet binnen de nationale identiteit valt. Dit zorgt voor een *us vs. them*, een ‘ons’ tegenover ‘de ander’, onderscheiding, waar ‘ons’ de moedertaalsprekers zijn en Nederlands als tweede taalsprekers ‘de ander.’⁵¹ Deze onderscheiding is ook iets wat de negatieve reacties op haar toespraak kan verklaren. Hier zegt ‘de ander’ namelijk iets over de Nederlandse identiteit, maar aan haar accent te horen valt Máxima niet duidelijk onder ‘ons’. Dit is zeker het gevoel dat zou kunnen zijn ontstaan bij anti-immigratie politici en nationalisten bij het horen van de toespraak, die veelvuldig het niet goed beheersen van de Nederlandse taal gebruiken als een teken dat het immigratiebeleid in hun ogen is mislukt.

Anderzijds, door zichzelf door middel van haar accent impliciet en onopzettelijk af te bakenen als immigrant, en dus anders dan de gemiddelde Nederlander, kan ze juist een scherper perspectief hebben op wat die identiteit is. Hierbij komt dat haar identiteit een duale is, net als die van veel van de immigranten waar ze het over heeft, en meertaligheid is daar een kenmerkende eigenschap van. Hiermee toont haar accent dat ze juist deskundig is, als het gaat over de boodschap van haar toespraak: ‘de’ Nederlander bestaat niet. Ze maakt in haar toespraak duidelijk dat Nederland niet een eenzijdige maatschappij is en benadrukt dat er ruimte moet zijn voor diversiteit. In haar voorbeelden die een beeld behoren te schetsen over de Nederlandse identiteit gaat het dan ook over Nederlanders met een andere achtergrond, namelijk Marokkaans en Turks, waarvan sommigen ook in een ander accent dan ABN spreken. In die zin is er sprake van een bepaalde passendheid: de voordracht is verenigbaar met de boodschap van de toespraak.⁵² Naast haar stem- en taalgebruik kijkt Máxima veel het publiek in, wat een bepaalde betrokkenheid bij de kwestie toont. Oftewel, de *actio* van Máxima kan twee tegenstrijdige reacties hebben op het publiek, wat afhankelijk is van hoe het publiek politiek gezind is.

4.2 Ethos en Anekdoten

In haar toespraak besteedt Máxima weinig aandacht aan de formele gelegenheid van haar toespraak, namelijk de presentatie van het WRR-rapport. Ze spreekt meer over haar persoonlijke leven als toekomstige koningin en haar ervaringen met de mensen die ze door haar functie heeft ontmoet, zoals ze zelf ook stelt: "Ik heb uit persoonlijke, eigen ervaring gesproken, mijn woorden waren geen reactie op het rapport."⁵³ Een groot deel van de toespraak, bijna dertig procent, bestaat uit anekdotes. Anekdotes zijn een subgroep van stijlfiguren, een stilistisch middel dat voornamelijk wordt benutten om de welwillende aandacht te trekken.⁵⁴ Maar Máxima gebruikt haar anekdotes ter bewerkstelling van twee andere doeleinden: om haar ethos als spreker over het onderwerp te benadrukken, maar ook als argumentatie om haar beeld van wat de Nederlandse identiteit is op te bouwen.

Een toespraak is een retorisch optreden dat bedoeld is om mensen en hun acties te beïnvloeden. Een anekdote is bij uitstek een goed middel om dit doel te bereiken. Als klein narratief kan een anekdote een portret vormen van een persoon, door een verhaal te vertellen

⁵⁰ Braet, *Retorische kritiek*, 144.

⁵¹ Dragjovic et al., "Language Ideologies," 7.

⁵² Braet, *Retorische kritiek*, 147.

⁵³ Tubantia, "Máxima schrikt."

⁵⁴ Braet, *Retorische kritiek*, 59.

dat is gebaseerd op eigen ervaringen en zo een beeld geven over het perspectief, emoties, motivaties of doelen van een persoon.⁵⁵

Máxima neemt in haar toespraak het standpunt in dat diversiteit de Nederlandse samenleving loont. Om dat standpunt te ondersteunen geeft ze een anekdote over een Marokkaanse medewerkster die de omzet van een supermarkt heeft laten stijgen door de producten lager in de schappen te zetten, omdat Marokkaanse vrouwen gemiddeld kleiner zijn dan Nederlandse. Door dit voorbeeld te gebruiken wordt de deskundigheid van Máxima ondersteund omdat de realiteit volgens haar ervaring aansluit bij haar boodschap. Zo toont ze wederom haar verstand van zaken en inzicht. Economische groei en omzet is iets wat in Nederland belangrijk wordt gevonden en daar speelt ze op in door als spreker onze voorkeur hiervoor te delen. Het vertellen van een verhaal of anekdote kan dus overtuigen. *Narrative persuasion* is een invloed hebben op het geloof, de houding of de acties van het publiek geactiveerd door een verhalende boodschap door middel van narratief begrip of betrekking.⁵⁶

Door deze anekdote uit te lichten en een economisch argument te gebruiken bevredigt ze ook andersgezinde groepen voor haar standpunt van diversiteit.⁵⁷ Zo probeert ze zichzelf als welgezend voor het gehele Nederlands maatschappelijk veld te profileren. Dit licht ook het betrokkenheidsaspect van ethos uit; die betrokkenheid wordt versterkt door het feit dat dit een persoonlijke ervaring was, tijdens een werkbezoek. De kritiek dat het koninklijk huis ver af staat van de Nederlandse maatschappij—en dus niet betrokken is—wordt door deze anekdote weerlegd. Een ander persoonlijk verhaal waar ze haar betrokkenheid toont is als ze het heeft over een werkbezoek naar Marrakesh met Willem-Alexander, waar ze een groep jonge Nederlanders met een Marokkaanse achtergrond had meegenomen. Vervolgens prijst ze die jongeren voor de rol die ze hadden gespeeld voor het vertalen en daarmee wegwijs maken in een vreemd land (*Appendix, r. 27-33*). Door haar waardering te uiten voor de Nederlanders met twee culturen toont ze dat ze betrokken is en aansluiting vindt bij deze groep.

Máxima vertelt ook een anekdote over een meisje dat de Nederlandse traditie van de vlag uithangen na het eindexamen had aangevuld door de Turkse erbij te hangen. Dit is een concretisering van het onderwerp van haar rede via een voorbeeld.⁵⁸ Een publiek dat een verhaal hoort construeert zelf de betekenis van het verhaal in hun hoofd, wat ook wel de ‘realisatie’ van het verhaal wordt genoemd.⁵⁹ De betekenis die het publiek uit dit verhaal haalt is dat tweede generatie immigranten ook aan de Nederlandse tradities doen en dit concrete geval wordt dus gebruikt als vehikel voor haar boodschap. Verder vertelt ze over een ander populair lid van het koningshuis, Prins Claus, die vertelt dat het onduidelijk is hoe het is om Nederlander te zijn en dat je als Nederlander meerdere loyaliteiten kan hebben. Door over het gesprek met haar schoonvader te vertellen, die ook immigrant-lid van de monarchie is, doet ze een beroep op zijn autoriteit als geïntegreerde Nederlander. Door middel van het vertellen van deze anekdotes stelt ze zichzelf op als een toekomstige koningin die betrokken is bij de Nederlandse samenleving, voornamelijk bij Nederlanders zoals zij, die met een duale identiteit. Zo toont hiermee haar betrokkenheid en deskundigheid—en bouwt dusdanig haar ethos op. Ze construeren een identiteit van Máxima als ervaringsdeskundige als het gaat om het identiteitsthema.

Verder schetsen de anekdotes een beeld van de Nederlandse identiteit door middel van concretisering. Er worden een aantal voorbeelden van verschillende Nederlanders aangehaald die ze afschildert als succesvolle delen van de maatschappij, ook al worden die door de rechterkant van het politieke spectrum wel eens neergezet als geen “echte” Nederlanders. Ze

⁵⁵ Bilzandic en Buselle, “Narrative Persuasion,” 201.

⁵⁶ Bilzandic en Buselle, “Narrative Persuasion,” 201.

⁵⁷ Braet, *Retorische kritiek*, 52.

⁵⁸ Braet, *Retorische kritiek*, 59.

⁵⁹ Bilzandic en Buselle, “Narrative Persuasion,” 201.

neemt het dus op voor de positie van de immigrant.⁶⁰ De anekdotes gebruikt ze als reactie op de eenzijdige versie van de Nederlandse identiteit die politici zoals Wilders in die tijd als de enige hebben neergezet en geeft zo een vollediger beeld van dé Nederlander. De identiteit die ze heeft opgebouwd door het aanhalen van Nederlanders met verschillende loyaliteiten is ook de identiteit van Nederland waar zij zelf tussen past.

Conclusie

De toespraak van Máxima fungeerde als een identiteitsconstructie voor twee identiteiten: die van Nederland en die van haarzelf als Nederlandse. Er zijn sociale factoren die onbedoeld invloed hebben op haar ethos, zoals haar maatschappelijke positie en haar afkomst. Haar Argentijnse accent heeft invloed gehad op haar *actio*, wat ook haar ethos heeft geraakt. Het publiek deelt een spreker in in de categorie van ‘ons’ of ‘zij’ en dat oordeel vellen ze ook onbewust op basis van auditieve signalen. Haar accent is echter wel passend bij en ondersteunend voor de boodschap die ze wilde overbrengen: eentje voor de multiculturele samenleving in de Nederlandse cultuur.

De anekdotes uit de toespraak hadden ook invloed op Máxima’s ethos en vormden de argumenten voor het standpunt dat ze innam, namelijk de waarde die ze verkondigde: dat Nederlanders in de Nederlandse identiteit ruimte horen te geven aan diversiteit. Ze gebruikte de anekdotes om kritiek te leveren op het opkomende nationalisme en het anti-immigratiesentiment dat luidde in het publieke debat in 2007, met politici als Wilders die zich destijds openlijk uitspraken tegen immigratie. Door voorbeelden te geven van verschillende manieren waarop Nederlanders met een Turkse en Marokkaanse achtergrond binnen de Nederlandse identiteit passen komt zij voor hen op. Zij geeft een definitie van het Nederlanderschap waar zij wel onder vallen, in plaats van dat ze worden uitgesloten. Het beeld wat ze opbouwt van deze Nederlanders is het beeld wat zij ook van zichzelf heeft, van hoe zij in de Nederlandse samenleving past. Ook bouwt ze haar ethos verder op door zichzelf neer te zetten als een betrokken en deskundige prinses, die contact heeft met het volk en inhoudelijk verstand van zaken heeft.

De boodschap die Máxima overbrengt in haar toespraak wordt ondersteund door de stijlfiguren waar ze gebruik van heeft gemaakt. Vooral haar gebruik van de antithese, waar ze twee verschillende aspecten van de Nederlandse identiteit tegenover elkaar zet, draagt bij aan de retorische kwaliteit van de toespraak. De stijlfiguur is namelijk overeenkomend met haar boodschap: twee verschillende, soms tegenstrijdige gedachtes kunnen toch onder en identiteit vallen. Door de juiste stijlfiguur op het juiste moment te gebruiken komt haar boodschap nog beter aan. Ook het gebruik van de conceptuele metaforen wordt de boodschap verteerbaarder voor het publiek: het gebruik van metaforen van fysieke barrières voor het abstracte idee van verdeeldheid komt terug in de gehele toespraak. Door de keuze van de juiste stijlmiddelen voor de boodschap wordt er een eenheid van inhoud en vorm geschapen, waardoor de toespraak van een hoge retorische kwaliteit is.

Een goede gelegenheidstoespraak gaat minder over of er goed is beargumenteerd of overtuigd, maar of het collectieve gevoel van het publiek adequaat is verwoord.⁶¹ Misschien is het Máxima in 2007 niet gelukt om het gevoel van een deel van het publiek ten opzichte van de identiteit toen adequaat te verwoorden. Wat bedoeld was als een lofredde voor de Nederlandse cultuur werd door een deel van de Nederlanders ontvangen als een aanval op de nationale identiteit. Echter, voor een deel van het publiek is de toespraak overtuigend geweest; waaronder

⁶⁰ Van Soest, “Ook Oranjegezinden.”

⁶¹ Braet, *Retorische kritiek*, 16.

de aanwezigen in de zaal, voornamelijk wetenschappers en de mensen over wie ze in haar toespraak sprak. In dit artikel kan worden geconcludeerd dat de toespraak retorisch sterk in elkaar zit en dat haar woorden wel degelijk overtuigend en belangrijk waren. De stijlfiguren die zijn gebruikt dienen hun functie en de gekozen anekdotes tonen een persoonlijke betrokkenheid en deskundigheid, evenals een tijdige refutatie van bepaalde maatschappelijke standpunten van die tijd. Dit alles spreekt van een zorgvuldigheid bij het opstellen van de toespraak. De toespraak geeft ook erkenning aan een bevolkingsgroep die toeneemt in heel Europa: de immigrant. In 2007 woonden er volgens Máxima zelfs “op de wereld 175 miljoen mensen in een land waar ze niet zijn geboren” (Appendix, r. 58–59). De oproep die de toespraak doet tot de waarde van erkenning dat die diversiteit goed is, een waarde die alleen maar belangrijker zal worden in de toekomst, was ontzettend actueel en de gekozen woorden om die waarde te verkondigen waren ontzettend passend. Hoe Nederland zich opstelt tegenover immigranten in de globaliserende wereld en hoe we onze identiteit daarin afbakenen ten opzichte van een toenemende Europese identiteit is een thema dat relevant is en zal blijven. Daarom is deze toespraak - die een tijdsbeeld geeft, Nederland bekritiseert maar ook prijst, en een suggestie doet over wie we nou eigenlijk zijn - juist nú stof tot denken.

Acknowledgements: Many thanks to Prof. Dr. Jaap de Jong for his constructive feedback and great teaching.

Referenties

Aristoteles. *Retorica*, ed. Marc Huys and Jan van Ophuijsen. Groningen: Historische Uitgeverij, 2004.

Bilzandic, Helena and Rick Buselle. “Narrative Persuasion.” In *The SAGE Handbook of Persuasion: Developments in Theory and Practice*, edited by James Price Dillard, & Lijiang Shen, 200–219. Los Angeles: SAGE Publications, Inc. P, 2013.

Blokker, Jan. “Naar welk verleden is Nederland op zoek?; Nederlandse identiteit. De toespraak van prinses Máxima.” *De Volkskrant*, 9 oktober, 2007.

Brabants Dagblad Redactie. “Premier Balkenende: prinses Máxima onvolledig geciteerd.” *Brabants Dagblad*, October 11, 2007.

Braet, Antone. *Retorische kritiek: overtuigingskracht van Cicero tot Balkenende*. Den Haag: SDU, 2007.

Charteris-Black, Jonathan. *Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

- Dalmaijer, Evi, Solange Ploeg, and Jaap de Jong. "'Maranatha': Kuyper komt eraan! Van preek tot partijtoespraak: de welsprekendheid van Abraham Kuyper." *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 42, no. 2 (2020): 147-168.
- de Jong, Jaap, Christoph Pieper, and Adriaan Maarten Rademaker, *Beïnvloeden met emoties: pathos en retorica*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2015.
- De Volkskrant. "Máxima maakt Willem-Alexander steeds sterker Máxima kreeg grote rol op weg naar koningschap." *De Volkskrant*, January 27, 2007.
- Doppen, Frans. "Citizenship education and the Dutch national identity debate." *Education, Citizenship and Social Justice* 5, no. 2 (2010): 131–143.
<https://doi.org/10.1177/1746197910370723>
- Dragjovic, Marija, Howard Giles, and Bernadette Watson. "Language Ideologies and Language Attitudes: A Foundational Framework." In *The social meanings of language, dialect and accent: international perspectives on speech styles*, edited by Howard Giles & Bernadette Watson 45–63. New York: Peter Lang, 2013.
- Gleibs, Ilka, Kristen Hendricks, and Tim Kurz. "Identity Mediators: Leadership and Identity Construction in Campaign Speeches of American Presidential Candidates' Spouses." *Political Psychology* 39, no. 4 (2018): 939–956. <https://doi.org/10.1111/pops.12448>
- Hoedeman, Jan. "Máxima betreurt ophef over speech." *De Volkskrant*, October 6, 2007.
- Lezersbrieven Brabants Dagblad. "Lezersbrieven." *Brabants Dagblad*, September 26, 200
- Maat, Henk Pander. "Zinslengte en zinscomplexiteit: Een corpusbenadering." *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 39, no. 3 (2017): 297–328. <https://doi.org/10.5117/TVT2017.3.PAND>
- Máxima van Oranje-Nassau, "Toespraak van Prinses Máxima, 24 september 2007 bij de presentatie van het WRR-rapport Identificatie met Nederland," Den Haag: 2017.
<https://www.koninklijkhuis.nl/documenten/toespraken/2007/09/24/toespraak-van-prinses-maxima-24-september-2007>.
- Rakic, Tamara and Steffens, Melanie. "Language Attitudes in Western Europe." In *The social meanings of language, dialect and accent: international perspectives on speech styles*, edited by Howard Giles & Bernadette Watson 45-63. New York: Peter Lang, 2013.
- SCP, "Denkend aan Nederland: Een bundeling van analyses, thematische verkenningen en essays. Sociaal en Cultureel Rapport 2019," *Denkend aan Nederland Publieksmagazine*, 2019.
<https://www.scp.nl/publicaties/monitors/2019/06/26/denkend-aan-nederland>.
- Tiemeijer, W. and Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. *Project Nederland - Van feitelijke naar gewenste nationale identiteit*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2021.

Thie, Merel and Jannetje Koelewijn. “Vorstelijke misrekening.” *NRC*, October 13, 2007.
<https://www.nrc.nl/nieuws/2007/10/13/vorstelijke-misrekening-11410373-a1044365>

Redactie Tubantia. “Máxima schrikt van reacties.” *Tubantia.nl*, April 7, 2017.
<https://www.tubantia.nl/overig/maxima-schrikt-van-reacties~a84278b5/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>.

van Soest, Aaldert. “Ook Oranjegezinden vallen over toespraak Máxima.” *Nederlands Dagblad*, October 8, 2007.

Quintilianus. *De opleiding tot redenaar*, ed. Piet Gerbrandy. Groningen: Historische Uitgeverij, 2001.

WRR. “Over de WRR.” Accessed March 20, 2024. <https://www.wrr.nl>.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. *Identificatie met Nederland*, 1st ed. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. *Project Nederland: Van feitelijke naar gewenste nationale identiteit d*, 1st ed. Den Haag: WRR, 2021.

Appendix

Toespraak van Prinses Máxima, 24 september 2007 bij de presentatie van het WRR-rapport Identificatie met Nederland, Den Haag. Versie:
<https://www.koninklijkhuis.nl/documenten/toespraken/2007/09/24/toespraak-van-prinses-maxima-24-september-2007>

Op de volgende pagina.

1 Het thema identiteit houdt heel veel mensen in ons land sterk bezig. Niet alleen in de
2 wetenschap en in politieke kringen, maar overal. Het raakt ons allemaal. Daarom is het goed
3 dat de WRR dit onderwerp heeft uitgediept. Een ingewikkelde klus, want er zitten zo veel
4 dimensies aan.

5 Zo'n zeven jaar geleden begon mijn zoektocht naar de Nederlandse identiteit. Daarbij werd ik
6 geholpen door tal van lieve en wijze deskundigen. Ik had het voorrecht met veel mensen
7 kennis te maken. Heel veel te zien, te horen en te proeven van Nederland.

8 Het was een prachtige en rijke ervaring waarvoor ik enorm dankbaar ben. Maar 'de'
9 Nederlandse identiteit? Nee, die heb ik niet gevonden. Nederland is: grote ramen zonder
10 gordijnen, zodat iedereen goed naar binnen kan kijken. Maar ook: hechten aan privacy en
11 gezelligheid. Nederland is: één koekje bij de thee. Maar ook: enorme gastvrijheid en warmte.
12 Nederland is: nuchterheid en beheersing. Pragmatisme. Maar ook: samen intense emoties
13 beleven.

14 Nederland is veel te veelzijdig om in één cliché te vatten. 'De' Nederlander bestaat niet. Als
15 troost kan ik u zeggen dat 'de' Argentijn ook niet bestaat. Ik vind het daarom heel interessant
16 dat de titel van het rapport van de WRR niet is 'De Nederlandse Identiteit'. Maar: 'Identificatie
17 met Nederland'. Dat laat ruimte voor ontwikkeling. En voor diversiteit.

18 Bij het lezen van het rapport moest ik terugdenken aan 30 maart 2001. De dag dat de
19 verloving van mijn man en mij werd aangekondigd op de Nederlandse televisie. U kunt zich
20 dat misschien nog herinneren. Ik in ieder geval heel goed.

21 Mijn schoonvader, Prins Claus, zei toen het volgende: "Eén vraag die heel moeilijk te
22 beantwoorden is en die mij herhaaldelijk gesteld werd, is hoe het voelt Nederlander te zijn.
23 Mijn antwoord is: ik weet niet hoe het is Nederlander te zijn. Ik heb verschillende loyaliteiten
24 en ik ben wereldburger en Europeaan en Nederlander." Woorden die ik nooit ben vergeten.
25 Om de identiteit en loyaliteit van een mens zijn geen hekken te plaatsen. Ik denk dat veel
26 mensen het zo voelen.

27 Twee jaar geleden waren mijn man en ik op bezoek in Marokko. We hadden een groepje
28 jonge Nederlanders meegenomen. De helft van hen had een Marokkaanse achtergrond. Zij
29 waren onze gidsen en onze tolken. Ik herinner me een bezoek aan een Koran-school in
30 Marrakesh. Voor ons een onbekend terrein. Maar zij maakten ons wegwijs in de ideeën en
31 gebruiken. Moeiteloos vertaalden ze heen en weer tussen Marokkaans en Nederlands. Wat
32 geweldig, om thuis te zijn in twee culturen en moeiteloos van de een naar de nader te kunnen
33 springen. Bruggenbouwer te kunnen zijn. Ik was enorm trots op hen.

34 Een ander voorbeeld. Vorig jaar was ik vanuit mijn interesse te gast bij een aantal gesprekken
35 van Pauline Meurs met studenten. Het ging over de ontwikkeling van hun eigen identiteit en
36 wat het voor hen betekent Nederlander te zijn. Een van de studenten was Semra, een studente
37 Rechten. Zij vertelde dat ze bij het slagen voor haar eindexamen haar schooltas had gehangen
38 aan een mast met twee vlaggen: een Turkse en een Nederlandse. Een mooi beeld. Een
39 bungelende schooltas. Twee feestelijk wapperende vlaggen. Wel één mast.

40 Het rapport van de WRR geeft veel aandacht aan functionele identificatie. Dat betekent heel
41 simpel: elkaar leren begrijpen omdat je samen een belang deelt. Denk aan een sportclub. Of

42 een bedrijf. Of een school. Of een buurt. Het goede daarvan is dat de nadruk niet ligt op de
43 zichtbare verschillen tussen mensen. Maar op het gezamenlijke doel. En op ieders
44 persoonlijke kwaliteiten. Zo kunnen vooroordelen wegsmelten. Samen spelen. Samen
45 studeren. Samen werken. Dat geeft jonge mensen met verschillende achtergronden een
46 gezamenlijk perspectief. Dat is enorm belangrijk in een wereld van open grenzen.

47 We denken nog teveel in scheidslijnen. Ook nieuwkomers doen dat. Soort bij soort. Maar
48 Nederland is geen Artis. Juist verscheidenheid en vermenging geven ons kracht. Eerder heb ik
49 eens het volgende voorbeeld gegeven. Ik was een tijdje geleden op werkbezoek in een
50 supermarkt. De manager vertelde dat hij had geprobeerd de omzet te verhogen met een nieuw
51 assortiment Marokkaanse producten. Dat lukte van geen kant. Tot een kassamedewerkster
52 met een Marokkaanse achtergrond zich ermee bemoeide. Zij gaf het advies de producten veel
53 lager in het schap te zetten. Toen vlogen ze de winkel uit. Wat was het probleem geweest?
54 Heel eenvoudig. De Marokkaanse huisvrouwen hadden de spullen wel willen kopen, maar ze
55 konden er gewoon niet bij.

56 Daarom zeg ik ook als econoom: het is goed als je organisatie mensen in huis heeft die van
57 elkaar verschillen. Diversiteit loont.

58 Dames en heren, volgens cijfers van de Verenigde Naties leven er op de wereld 175 miljoen
59 mensen in een land waar ze niet zijn geboren. Ik ben een van die 175 miljoen.

60 Voor ons huis staat een paddestoel. Zo'n echte Hollandse ANWB-paddestoel. Die paddestoel
61 geeft de coördinaten van mijn leven.

62 Buenos Aires.
63 New York.
64 Brussel.
65 Den Haag.
66 Wassenaar.

67 Ze staan er allemaal op. Met de juiste richting en de afstand in kilometers. Elke keer als ik
68 weg ga of thuiskom, kom ik erlangs. Al die plaatsen en de mensen die erbij horen, maken deel
69 uit van mijn leven. Ze horen bij mijn identiteit als Nederlandse. Ze zijn me dierbaar.

70 Ik hoop dat het rapport van de WRR aanleiding zal zijn tot een open discussie zonder
71 generalisaties over het thema 'identificatie met Nederland'.

72 Dat zal niet meevallen. We vervallen gemakkelijk in zwart-wit denken. Maar daarmee doen
73 we onszelf en anderen te kort. Mensen hebben altijd méér dimensies. Mensen veranderen ook.
74 Dat is wat mensen zo bijzonder maakt: het vermogen zich te ontwikkelen. Het is niet 'of, of'.
75 Maar 'en, en'. Dat maakt de discussie over identiteit niet gemakkelijker. Maar wel veel
76 interessanter.